

Жуков С.А.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Визначено, що неналежне використання інноваційного потенціалу загрожує зниженню конкурентних позицій національної економіки. Встановлено, що головним фактором підвищення конкурентоспроможності є інноваційна діяльність. Зроблено акцент на поетапності процесу активізації інноваційної діяльності: поступове поліпшення, стабілізація, кардинальні інновації. Запропоновано шляхи і напрями модернізації та реконструкції вітчизняної промислової галузі на основі інновацій, які, в свою чергу, є позитивними факторами впливу на національну конкурентоспроможність України.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, конкурентоспроможність, промисловість, промислова галузь, національна економіка, модернізація, реконструкція.

Постановка проблеми. За теперішніх умов сучасного розвитку ринкових відносин перехід української економіки загалом і промислової галузі зокрема на якісно новий, конкурентоспроможний рівень свого розвитку можливий тільки за рахунок активізації інноваційних процесів. Це, безперечно, не може залишатися поза увагою з боку державних структур та уряду. Підвищення ефективності функціонування промислової галузі важко буде здійснити без активного використання концепції інноваційного розвитку. Крім цього, сучасні процеси економічного і технологічного розвитку світової промисловості загострюють міжнародні конкурентні відносини серед промислових виробників і тих галузей, до яких вони належать, а також національних економік різних країн. Так, Україна значно відстає від більшості країн за багатьма макроекономічними показниками, які визначають національну конкурентоспроможність. «Стратегія національної безпеки України» [7], затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року №105, також визначає недостатню конкурентоспроможність як одну з основних загроз національній безпеці. Саме тому, незважаючи на велику кількість досліджень, підвищення конкурентоспроможності та ефективності функціонування промислової галузі є актуальним питанням у сучасних умовах розвитку ринкової економіки і, в свою чергу, потребує детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підвищення ефективності, конкурентоспроможності промислової галузі та інноваційного розвитку приділяють увагу багато вчених, наведемо деяких з них: В.М. Геєць [2], А.И. Землякин [4], Ю.В. Макогон [6], О.С. Шнипко [8] та інші. Всі вони у своїх працях займаються пошуком ефективних шляхів поліпшення виробничо-збутових, товарних, цінової та інших питань промислового підприємства. Разом з тим не всі аспекти інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності в промисловості України отримали належне висвітлення, і всі вони потребують більш аргументованого теоретичного та практичного обґрунтування.

Формулювання цілей статті. У вищезазначених наукових роботах закладені необхідні основи і подані орієнтири для вирішення проблеми ефективного

функціонування вітчизняної промисловості та підвищення конкурентоспроможності на основі використання інноваційної складової. Використовуючи їх, необхідно визначити основні проблеми, що впливають на функціонування промислової галузі та запропонувати дійові заходи для досягнення максимально ефективної модернізації та реконструкції вітчизняної промислової галузі на основі інновацій як факторів підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теперішній стан промислової галузі України характеризується збереженням стійких диспропорцій, які негативно впливають на її подальший перспективний розвиток. Паралельно цей процес супроводжується відчутними ризиками та перешкодами для підвищення конкурентоспроможності української економіки. До них можна віднести, по-перше, вкрай неефективні заходи щодо вдосконалення технологічної структури промислової галузі. У той час, як провідні країни світу, широко використовуючи можливості інноваційної розбудови економіки, формують постіндустріальне суспільство, промисловість України базується переважно на традиційних технологіях, започаткованих ще на ранніх стадіях індустріалізації. По-друге, це посилення орієнтації промисловості на зовнішній попит і поступове витіснення вітчизняних виробників імпортерами на окремих ринках промислової продукції. Динаміка зростання імпорту більшості груп товарів промисловості є значно вищою, ніж вітчизняного виробництва.

Однак українська промисловість володіє достатнім інноваційним потенціалом для того, щоб забезпечити структурну трансформацію національної економіки та високий рівень науково-технологічного розвитку країни загалом. Збереження існуючої моделі розвитку промисловості України з орієнтацією на низько технологічні виробництва та експорт може призвести до зниження конкурентних позицій національної економіки й подальшого нарощування технологічного відставання від розвинених країн.

Безперечно, система формування конкурентоспроможності є складним процесом, який відбувається під впливом значної кількості факторів. Однак, як і більшість учених, ми переконані, що найголовнішим чинником є ефективна інноваційна діяльність. Цей важливий фактор О.С. Шнипко характеризує як «стимулювання інноваційної активності підприємства; збільшення витрат на науку, прикладні дослідження і розробки, нові

© Жуков Святослав Августович, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент, доцент кафедри економічної теорії економічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», zhukgiga@gmail.com

технології та сучасне обладнання; формування сприятливого інвестиційного клімату» [8, с. 178].

І.П. Булеєв, досліджуючи інноваційні процеси в економіці, акцентував увагу на тому, що «інновації ефективні в тому разі, коли в них зацікавлені не тільки власники і топ-менеджмент, а весь колектив працюючих – від робітника до генерального директора. Власник буде зацікавлений в інноваціях у тому випадку, якщо їх результат перевищить витрати та вартість робочої сили, яка ними витісняється» [1, с. 48]. Підтримує цю думку і М.В. Корж, яка досліджуючи та аналізуючи ситуацію, що склалася в Україні навколо питання конкурентоспроможності та інноваційності, зазначила: «... у момент утворення й швидкого розвитку великих підприємств ... у процесі науково-технічної революції, оптимальна взаємодія різних підрозділів промислових гігантів досягалася за рахунок створення відповідних спеціалізованих координаційних або керуючих органів. Більшість вітчизняних командирів виробництва продовжують вважати, що оптимізація, підвищення ефективності виробництва полягає в правильному розмежуванні повноважень між органами управління. Більше того, навіть у нечисленних консультативних фірмах регіону розмови про модернізацію і реконструкцію, підвищення ефективності діючого виробництва викликають однозначну асоціацію зі змінами структури управління» [5, с. 86].

Згідно з дослідженнями інноваційної сфери іноземними економістами, на розробку, виробництво та реалізацію нової промислової продукції, тобто інновацію, іноземні підприємства витрачають значну кількість коштів у порівнянні з аналогічними вітчизняними виробниками промислової галузі. Спільним між промисловими галузями України та інших країн є те, що значний відсоток фінансування інноваційної діяльності йде на інженерні та виробничі процеси, а торговельно-маркетингова організація фінансується за залишковим принципом (у США таке співвідношення дорівнює як два до одного). Натомість, без особливої ентузіазму в промислових галузях більшості країн звертають увагу на фінансування удосконалення вже існуючої продукції, так звану раціоналізацію, та розгортання нових виробництв за кордоном [10].

Втім дослідження багатьох іноземних учених вказують на те, що останнім часом промисловість характеризується поліпшенням економічних показників. Переважно це відбувається в таких галузях промисловості, де: по-перше, спостерігається низький рівень конкуренції або її відсутність (авіабудування); по-друге, підприємства так званого «основного кола» (вони і є основними платниками податків і надходжень іноземної валюти в країну) мають періодичні провали і нестабільні показники діяльності, що найбільш чутливо позначається на національній економіці загалом; по-третє, державний рівень підтримки є порівняно високий (наприклад, авіабудування). За таких умов інноваційна складова зазвичай відходить на другий план, наприклад, для енергетичної та металургійної підгалузей. Але це зовсім не стосується авіабудування, оскільки за умов жорсткої міжнародної конкуренції авіабудівні підприємства інноваціям приділяють першочергову увагу – саме це в кінцевому результаті і забезпечує їм стратегічні переваги стійкого характеру.

За такого високого ступеня розвитку міжнародних конкурентних відносин на світових ринках

підприємства промислових галузей, особливо авіабудівної, можуть забезпечити собі стійке становище виключно за рахунок зниження витрат як мінімум у 2-3 рази, тобто постійного підвищення ефективності своєї діяльності. Однак, будь-яке підвищення ефективності неможливе без масштабних і глибоких змін, без чітко налагодженого інноваційного процесу.

Відомо, що такі вкрай необхідні процеси інновацій у різних галузях господарства різних країн завжди проходять з певним ризиком. Про їх ризикованість Ю.В. Макогон висловився таким чином: «Організація інноваційної діяльності пов'язана з невизначеністю отримання позитивного результату. Так, на стадії фундаментальних досліджень ймовірність позитивного результату становить 5–10%, на етапі прикладних досліджень – 85–90%, а в результаті розробок – 95–97%. Ця невизначеність вимагає створення резервів виробничих потужностей для досліду перевірки та впровадження результатів досліджень і розробок» [6, с. 54].

М.В. Корж, проаналізувавши питання інноваційного розвитку, зазначила про практичне використання трьох типів стратегій інноваційного розвитку [5, с. 88]:

1) перенесення – застосовується досвід закордонних підприємств у діяльності вітчизняних без будь-яких коригувань і змін;

2) запозичення – впроваджуються інноваційні рішення у власному виробничому процесі стосовно випуску принципово нових товарів, заснованих на високих технологіях, розроблених за кордоном, але з урахуванням внутрішніх особливостей;

3) нарощування – діє система просування науково-технічних розробок, заснованих на власному потенціалі, шляхом проведення наукових досліджень.

Доповнюючи попереднього автора, доцільно навести думку А.Л. Єськова, який зазначив з цього ж приводу наступне: «Домінуючим для України має стати шлях розвитку, який базується на використанні стратегії нарощування інноваційного потенціалу. По-перше, тому, що стратегії перенесення та запозичення несуть у собі небезпеку надходження в країну морально застарілих техніки і технологій, а по-друге, ..., якщо справа обмежиться закупівлею ліцензій, то Україна буде приречена на роль «наздоганяючої» країни, продукція якої ніколи не стане по-справжньому конкурентоспроможною на світових ринках» [3, с. 85].

Охарактеризувавши зв'язок між конкурентоспроможністю, інноваціями та економічним зростанням, А.І. Землякин зазначив: «... Якщо ми хочемо слідувати у фарватері досягнення європейських цінностей та якості життя, нам також слід зробити акцент на науково-технічному розвитку та всіляко сприяти підвищенню конкурентоспроможності за рахунок активізації інноваційних факторів. Тільки ті країни, які здатні забезпечити безперервну інтенсивну конвертацію наукових знань у нові технології і товари, отримують безумовні переваги в темпах економічного зростання ... Вирішення цих завдань неможливе без створення відповідних організаційних, економічних і правових умов, які б сприяли залученню в господарський обіг результатів інноваційної та науково-технічної діяльності, комерціалізації технологій і розвитку на їх основі виробництва конкурентоспроможної продукції» [4, с. 101].

Повертаючись до вітчизняної промисловості, акцентуємо увагу на тому, що у процесі активізації інноваційної діяльності в галузі доцільним є механізм по-

єднання інновації та поступового поліпшення, тобто не потрібно орієнтуватися виключно на кардинальні інноваційні зміни. Так, М.В. Корж зазначала, що ідеальним поєднанням між поліпшенням та інновацією у промисловій галузі буде ситуація, коли вітчизняні промислові підприємства досягнуть стабілізації у виробництві своєї продукції шляхом послідовного удосконалення, поліпшення та підвищення якості, і лише після цього робити докорінні зміни – кардинальні, інноваційні [5, с. 89].

На сучасному етапі подальшого розвитку ринкових відносин промисловість України неминуче опиниться перед проблемою переходу від традиційної організації виробничо-збутової діяльності до інноваційної концепції. Адаптація такої концепції в умовах ринкової економіки означає остаточне завершення переходу підприємств галузі до орієнтації на вимоги покупця в організаційно-управлінському напрямі. При цьому необхідно докладати зусиль для максимально повного задоволення широкого спектра запитів реальних і потенційних споживачів і клієнтів на галузеву продукцію. Адже саме підприємства зі своїми потребами та фінансовими можливостями є головними арбітрами ефективності функціонування промислової галузі та національної економіки загалом. Про важливість такого розвитку змін у промисловій галузі висловився М.Я. Якубовський, він зазначив, що «перехід до ринку і особливо сучасний стан економіки України суттєво змінили умови комерціалізації інноваційних ідей. Пошук споживача, оперативність, ефективність, конкурентоспроможність, можливість фінансового забезпечення стали важливими критеріями інноваційної діяльності та її інфраструктурної підтримки» [9, с. 32]. Такий системний і комплексний підхід обов'язково повинен передбачати пошук компромісу між обсягами інновацій, здійснюваних на різних етапах діяльності з розробки та виробництва нової продукції.

Завершуючи дослідження напрямів та основних принципів модернізації виробничої системи на основі активізації інноваційних процесів, необхідно зупинитися на внутрішньогалузевих резервах, які повинні бути вивільнені при проведенні інновацій. Одним із таких резервів у вітчизняній промисловості, зокрема авіабудівній, можна назвати наявність високих і

гнучких технологій. Саме цей важливий резерв разом з існуючим високим виробничим потенціалом трудових колективів, до речі збережених у більшості галузей, може і повинен забезпечити, за умов правильного управління, ефективну діяльність.

Як бачимо, активізація інноваційної діяльності є визначальною умовою для наукової і технологічної модернізації промислового виробництва. Це спонукає вести пошук формування та реалізації ефективної стратегії розвитку вітчизняної промисловості з врахуванням існуючого потенціалу, конкурентних переваг і прогресивних технологій в управлінні промисловими підприємствами і галуззю загалом.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Загострення проблем технологічного стану вітчизняного промислового виробництва і досвід розвинених країн доводять, що досягнення високого рівня споживання та якості життя можливе лише на засадах нової постіндустріальної цивілізації, найсуттєвішими ознаками якої є інноваційно-технологічний розвиток. Існуюча технологічна структура промисловості України не відповідає вимогам часу, тому просте її відтворення не зможе забезпечити Україні довгострокового економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Отже, для досягнення максимально ефективної модернізації та реконструкції вітчизняної промислової галузі на основі інновацій, що в свою чергу є позитивними факторами впливу на конкурентоспроможність економіки України, необхідно:

1) розглядати виробничу систему як сукупність процесів, за яких відбувається задоволення потреб споживачів;

2) щоб інновації змогли забезпечити стійкість підприємствам галузі на нестабільному ринку;

3) забезпечити нову структуру управління в галузі на основі своєчасного отримання інформації та її обміну;

4) використовувати людський фактор, який є основним джерелом стабільності в середині галузі;

5) державі для вітчизняної промислової галузі загалом та її машинобудівного комплексу створити передумови для активізації впровадження інноваційної концепції модернізації та моделі реконструкції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булеев И.П. Социальная составляющая инновационной деятельности в экономике / И.П. Булеев, К.В. Мокейченко // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2007. – №2(8). – С. 46–53.
2. Геєць В.М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні / В.М. Геєць // Економічна теорія. – 2004. – №2. – С. 3–24.
3. Еськов А.Л. Мотивационный механизм в системе производственного менеджмента: проблемы и решения: монография / А.Л. Еськов – НАН України. Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 2005. – 390 с.
4. Землянкин А.И. Инновационные факторы повышения конкурентоспособности производства / А.И. Землянкин // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2007. – №2 (8). – С. 46–53.
5. Корж М.В. Стратегія міжнародного маркетингу: теорія і практика: Монографія / М.В. Корж. – Краматорськ: ДДМА, 2010. – 360 с.
6. Макогон Ю.В. Управление международной конкурентоспособностью предприятий (организаций): учебное пособие / Ю.В. Макогон, Ю.А. Гохберг, О.Б. Чернега.– Донецк, ДонНУ, 2004. – 278 с.
7. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.
8. Шнипко О.С. Науково-технічна політика та її роль в підвищенні конкурентоспроможності економіки України / О.С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №1. – С. 178–184.
9. Якубовський Н.Я. Инфраструктура – фактор ускорения инновационного развития промышленности / Якубовский Н.Я., Щукин В. // Экономика Украины, 2007. – №2. – С. 27–38.
10. Gattiker U.E. Technology Management in Organizations / Gattiker U.E. – Newbury Park: Sage Publications, 1990. – 145 p.